

Safahat'taki İsyanı “Arbede” Başlığı Altında Okumak

Dr. Ahmet Cüneyt ISSI*

Özet: Makale, Mehmet Âkif'in Safahat'ta yer alan bazı şiirlerinin “arbede” kavramı altında değerlendirilip değerlendirilemeyeceğini ele alıyor. Makalede öncelikle tasavvufi bir anlatım biçimi olan “arbede” tarif edilmiş, ardından, da Mehmet Âkif'in sözü edilen şiirlerinin bu kavram etrafında okunup okunamayacağı tartışılmıştır. Sonuç kısmında ise Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemâl ve Yahya Kemâl'in Âkif'in şiirleriyle benzerlik gösteren şiirlerine kısaca temas edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, “arbede”, “şahiye”, isyan

Giriş

Nazım olsun nesir olsun, edebiyat eserlerinin kendilerini esas itibariyle iki büyük çerçeveden biri içinde ortaya koydukları söylenebilir. Bunlardan birincisi, kendisine geniş zümreye seslenmeyi hedef seçmiş olan toplumcu sanat çerçevesi iken, ikincisi birinciye göre daha mahdut bir zümreye hitap etmek pahasına estetik dikkatleri öne çıkaran ve diğerine göre daha bireysel olan estetik sanat çerçevesidir. Bu ilk bakışta sanki birbirinden ayrıymış gibi görünen iki temel çizginin, birleştikleri esaslı bir nokta elbette bulunabilir. O da, her iki endişenin ürünü olan sanat eserlerinin, değişen düzeylerde ve farklı maksatlarla da olsa ideal bir düşünce ya da idealmiş gibi algılanan bir hedefe kilitlenmiş arayış nüvesini içlerinde barındırıyor olmalarıdır. Denebilir ki, edebiyat eserlerini çözümlmek için ortaya konmuş olan bütün eleştiri metodları da, -ister metne, ister yazara ya da dış dünyaya dönük olsun- belli bir sistem çerçevesinde yapılandırılmış olan eserdeki bu nüveye, yani onunla sunulmaya çalışılan ideal dünya'ya ulaşmayı, hiç olmazsa buna yaklaşabilmeyi ister. Sözün tam da burasında, estetik'in bile varlığını nihayet bir ideal yaşantı (estetik yaşantı) etrafında ortaya koymaya çalıştığı belirtilmelidir. O hâlde, şu rahatlıkla söylenebilir: Edebiyat eseri, bir şey/olgu ya da karakter etrafında ideal bir dünya/hayat/insan tasarımının veya ideal bir dünya/hayat/insan'da olmaması gerekenlerin ifade edilişiyle, her türden okunuşunda benzer çabanın ‘kelimelerle görünürlük kazandırılmaya çalışıldığı yer’dir.

---

* Muğla Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / MUĞLA
issi@mu.edu.tr

Edebiyat eserlerine, yukarıda sözü edilen bu oldukça genel iki pencereden bakıldığında, modern Türk edebiyatının Şinasi, Ziya Paşa ve Namık Kemâl gibi Tanzimat'ın ilk devresindeki sanatçılarda siyasal gelişmelere bağlı olarak birtakım toplumcu kaygıların öne çıktığı söylenmelidir. Dolayısıyla, bu adların ortaya koymuş oldukları ürünlerde bireysel ve estetik endişeler, yerini, genellikle belli bir modelden (bu, batılı bir modeldir) esinlenilerek ortaya konmuş olan 'cemiyetin mutluluğu' gibi bir idealin şekillendiriciliğine/belirleyiciliğine bırakmıştır. Bu bakımdan, Ahmet Mithat Efendi'nin romanlarını, Namık Kemâl'in bilhassa tiyatro oyunlarını, Ziya Paşa ve Şinasi'nin çoğu şiirlerini bu çerçevede içerisinde yorumlamak, bize oldukça doğal/doğru görünmektedir.

Bu yazı, modern Türk edebiyatının kuruluşundan itibaren ortaya çıkan ve esaslarını çeşitli düşünce akımlarının belirlediği toplumcu sanatı şiirle sınırlandırarak, mes'ûliyet duygusu aşırı gelişmiş, vatan ve millet sevgisini iman seviyesinde idrak etmiş bir şâir olan Mehmet Âkif'in vatani, milleti, dini için Allah'la tartıştığı bazı şiirlerini, "arbede" kavramı etrafında okumayı hedefliyor.¹ Sonuç kısmında ise, buhranlı dönemlerde Allah'a karşı onunla benzeşen tavırlar sergilemiş olan modern Türk edebiyatının kimi şâirlerinin şiirleriyle, Mehmet Âkif'inkiler arasındaki benzerlik ve farklılıklara değinilecektir.

Bir Şairin Allah'la Arbede'si

Tasavvufî bir terim olan *arbede*, klâsik edebiyatta **şathiye** başlığı altında yer alan bir anlatım biçimidir. IX. ve X. yüzyıllardan itibaren tasavvufî bir terim olarak anlam kazanan **şathiye** kelimesinin kökü, "şath"tır ve şöyle tarif edilmektedir:

"Bazı mutasavvıfların vecd ve istiğrak halinde kendi irâdeleri dışında, manâsını düşünmeden söyledikleri, içinde bir iddia ve akla aykırı bir taraf bulunan ve dıştan, şeriata muhâlif gibi görünen aşırı derecede söz olup, bu söz kabul veya reddedilemediği gibi, onu söyleyen de bundan dolayı muâheze edilemez. Çünkü şath, bir arbede yahut sûfînin Tanrı'ya nâzıdır." (Kurnaz vd. 2001: 7). İşte bu tarif içerisinde yer alan arbede'nin kelime anlamı ise "savaşmak, kavga etmek"tir. Süleyman Uludağ, kelimenin tasavvufta "cezbeli sâliklerin ve galebe hâlindeki bazı sûfilerin Hak ile tartışmaları, çekişmeleri ve kavga etmeleri" anlamına geldiğini, buna "müşâcere" yahut "muhâseme" de dendiğini söyler. Ona göre arbede "bir nâz ve samimiyet halidir (Baklı, age., s. 180). Hz. İbrahim Allah'la tartışmıştı (bk. Hud, 11/74) Hz. Musa Allah'a: "Bu senin fitnendir". (A'raf, 7/155) demişti. En güzel arbede Hz. Berhiya ile ilgilidir: Hz. Musa kavmi ile yağmur duasına çıkınca, Cenâb-ı Hak, Berhiya isimli kulu dua etmedikçe o günahkâr kavme yağmur vermeyeceğini söylemiş, Hz. Musa gidip onu bulmuş, almış, duâ etmesini rica etmiş, Berhiya Allah'a hitâben şöyle demiş: "Bu yaptığın şey ne senin fiiline ne de hilmine

yaraşır! Ne gördün de rahmetini kestini! Yoksa rüzgârlar mı emrini dinlemiyor, ya da rahmetin mi tükendi veya günahkârlara gazabın mı şiddetlendi! Bu günahkârları yaratmadan önce affedici değil miydin? Rahmeti yarattın, şefkâtlı olmayı emrettin, ama sen böyle yapıyorsun! Yoksa rahmetini bizden esirgiyor veya bizi elinden kaçıracağından korktuğun için, hemen cezalandırmak mı istiyorsun?” Berhiya Allah’a böyle nice sözler söyledi. Sözü biter bitmez semâda bulutlar peydah oldu, sicim gibi yağmur yağmaya başladı. Hz. Musa, Berhiya’nın bu sözlerine çok öfkelenmişti. Allah ise ona: “Ya Musa! Berhiya beni her gün üç defa güldürür.” demişti. (Gazalî, İhya, IV, 331). Yunus’un şirlerinde de bu türlü çekişmeli dizeler var.

Sen temâşa kılasın ben hod yanam

Hâşâ lillah senden ey Rabbu'l-Enâm!” (Uludağ 1999: 51, 52).

Sâlike Tanrı’yla çekişebilme, tartışabilme, ona sitemde bulunabilme cesaretini veren şey, Tanrı’yla arasında var olan samimiyet ve yakınlıktır. Yakınlık, Arapça’da “kurb” kelimesiyle karşılır ve bu da tasavvufta a) Allah’ın ibadet ve tâatına yakın olmak. b) Hakk’ın tevfikine ve inâyetine yakın olmak. c) Kul ile Hakk’ın arasında araçların bulunmaması veya az olması, demektir (Uludağ 1999: 323).

Zâhir uleması, *-oldukça samîmi bir dille yazıldıklarından-* arbedeleri genel olarak edebe aykırı bularak reddetmişlerdir. Gerçekten de, ilk bakışta ac içindeki insanın Tanrı’ya nerdeyse isyan sayılabilecek serzeniş dolu sözleri demek olan arbedeleri, inançsızlığın değil, belki de tersine kuvvetli bir imanın göstergesi ya da “Allah’ı yanı başında hissettiren kurbiyetin eseri” olarak okumak gerekir (Uludağ 1991: 347, 348).

*

* *

Bilindiği üzere Mehmet Âkif, zamanının yüceltilen bir değeri olan akılcı felsefe doğrultusunda eğitim veren bir okuldan; Halkalı Baytar Mektebi’nden mezun olmuştur. Şüphesiz, orada almış olduğu eğitim, onun düşünme biçimini, olay ve durumlara yaklaşım tarzını da etkilemiştir. Bu sebeple, hayatının diğer sahalarında olduğu gibi din ve sanat anlayışında da genel olarak akılcı bir bakışın; kendi deyişiyle “asrın idrâki”nin hakim olduğu söylenmelidir (Ersoy 1986: 418). Ondaki akılcılık, özellikle Safahat’ın ilk iki kitabında yer alan ve muhtelif insan ve toplum manzaralarının çizildiği şirlerde sosyal gerçekçi bir sanat/çı yaklaşımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Âkif’in akılcı yaklaşımın en açık ifadesini “İnmemiştir hele Kur’an, bunu hakkıyla bilin/Ne mezarlıkta okunmak, ne de fal bakmak için” (Ersoy 1986: 170) dizelerinde görmek mümkündür.

Ancak, Safahat'ın Üçüncü Kitab'ından (Hakkın Sesleri) itibaren bazı şiirleri, onun bu yaklaşımında yer yer esnemelerin (genleşmeler de denebilir) olduğunu bize göstermektedir. Dua ve arbede nitelikli bu lirik şiirleri, şairin yakın bir dostuna söylemiş olduğu “Benim asıl vâdim bu idi.” (Doğan 1998: 30) cümlesinin içini dolduran şiirlerdir. Esasen Âkif'in şiir macerasındaki bu belirgin tavır değişikliğinin gerçek sebebi, bazı olan bitenlere/*realitelere* akılla çözüm bulamayışıdır. Elbette, aklın problemleri çözme noktasında iflâs ettiği anlarda, dua ve arbedenin anlatım imkânlarından istifade etmek, bunların sunduğu genişlik, samimiyet ve rahatlığı kullanmak, şairin hem kendi varlığına olan inancını muhafaza etmesi, hem de ümitsizliğe direnebilmesi için iyi bir yoldur. Bununla birlikte, Safahat'ta yer alan arbede tarzında yazılmış şiirlerde, Allah'a yine “akıl” kaynaklı sorular yönelten, aklın verileri doğrultusunda onu suçlayan, ona sinirlenen ya da –“ağzım kurusun” demiş olsa da neredeyse onun adaletine isyan edecek seviyeye çıkan bir insanın varlığı hissedilmektedir. Mehmet Âkif, en çok da bu duyusuyla yazdığı şiirlerinde şiirin sesini yakalamış bir şair gibi görünmektedir.

Sanatını toplumun emrine sunmuş biri olan Mehmet Âkif, kimi şiirleriyle modern Türk edebiyatında arbedenin “en güzel örneklerini vermiş” bir şairdir (Uludağ 1991: 347, 348). Akılcı açıdan yazılmış şiirlerinde olduğu gibi, bunların da ortaya çıkışında ahlâkçılığının, cemiyetçiliğinin, cemiyetin dertleriyle dertlenen diğergam mizacının ve idealizminin yegâne sebepler olduğu söylenmelidir. Onda ki cemiyet sorumluluğunu Hasan Basri Çantay'a söylemiş olduğu, “Kendimi milletimin huzurunda gördüğüm günden beri sanattan ziyade cemiyeti düşünmek istedim.” (Gür 1997: 92) cümlesi, net bir biçimde ortaya koyar. Âkif'in kendisini milletin huzurunda gördüğü an, devletin içte ve dışta çeşitli düşman ve sorunlarla uğraştığı netâmeli bir döneme denk gelir. Âkif, bir şiirinde, o dönemi ve o dönemin vatan-millet manzarasını anlattıktan sonra şairliğinin ve poetikasının da sınırlarını çizer. Bu sınır, ‘bir âşiyandan bin yetimin nâlesi yükselirken, bülbül sesi dinlememek’ ahlâkî prensibi ve toplumcu endişesi çerçevesinde belirlenmiştir:

“Aşinalık yok, hayâlin konsa en bildik yere,
Yâd ayaklar çiğniyor: Düşmüş vatan yâd ellere
Başka ses bilmem, muhitimden enîn eyler hurûş
Beklerim dinsin bu matem, beklerim, olmaz hâmûş!
Ah! Tek bir âşiyandan bin yetimin nâlesi
Yükselirken, dinleyen insan mıdır bülbül sesi!” (Ersoy 1986: 230)

İnsan olmanın ölçüsünü, toplumun dertleriyle ilgilenmek ya da ilgilenmemek seçeneklerinde tespit eden Mehmet Âkif, bu keskin ve net tavrıyla hemen hemen onunla aynı dönemde ürünlerini veren erken dönem Türkçü şiirin

önemli ismi Mehmet Emin Yurdakul'a benzer. Yurdakul, "Benim Şiirlerim" başlıklı şiirinde Akif'e benzer biçimde şunları söylemektedir:

"Evet, benim her şi'rimde yılan dişli diken var;
Sizler gidin, bal verecek yeni açmış gül bulun.
Belki benim acı sesim kulakları tırmalar,
Sizler gidin, genç kızların türküsüyle şen olun!" (Yurdakul 1989: 47).

Mehmet Âkif'e göre toplumun içine düştüğü bu acılı durumu sırf düşmanın gücüyle ve acımasızlığıyla izah etmek belki doğru, ancak buna direnç geliştirilebilmesi, çözüm bulunması noktasında yetersiz bir izahtır. Asıl araştırılması, bulunması gereken, milletin düşmana yenilme sebepleri ve bu sebeplerin ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlerdir. Bir şiirinde "viranelerin yasçısı baykuş" (Ersoy 1986: 568) benzetmesini yaparak şairliğini *baykuş*, şiirlerini *yas* olarak nitelendirse bile, esasında onun şiirleri, realiteler üzerinde düşünen, milletin, vatanın ve dinin içinde bulunduğu olumsuzlukları ortadan kaldırmak için çözümler üreten, dertlere çare bulmaya çabalayan *hizmet* şiirleridir. Her söz ve fiilini 'vatan, millet ve din yararı fikri' etrafında ören Mehmet Âkif, şiirini de bu fikrin *aracı*'larından biri olarak görür ve değerlendirir. Ancak, her idealist gibi o da söylediklerinin ya da yaptıklarının tam olarak söylemek ya da yapmak istedikleri olup olmadığı, yapmak istediklerini bütünüyle başariyle başaramadığı konusunda eksiksiz bir tatmin duygusunu yaşayamaz. Sonuç itibarıyla o, büyük bir tevâzu göstererek "sanatkâr" olmadığını söyler ve şiirleri için de "aczin giryesi" (Ersoy 1986: 3) tamlamasını kullanır. Oysa şair, hem ortaya koyduğu şiirleri, hem de siyasal, sosyal ya da diğer sahalarda yapmış olduğu çalışmalarıyla acz içindeki bir insanı değil, bilakis bir aksiyoneri, kuvvetli bir fikir adamını işaretlemektedir.

Safahat'ta yer alan ve özellikle din ve devletin varlık - yokluk mücadelesini verdiği olağanüstü dönemlerde yazılmış olan şiirler, safha safha takip edildiğinde Mehmet Âkif'in önce dertleri/*problemleri* tespit etmeye çalıştığı, devlet, millet ve dinin içinde bulunduğu felâketli dönemi atlatabilmesi için neler yapılması, hangi alanlarda çalışılması, nereye müracaat edilmesi gerekiyorsa bu yolların hepsini kullanarak, hepsine müracaat ederek sonuç almaya çalıştığı fark edilir. Bu maksatla, kimi zaman kendisini, kimi zaman da o devrin sözü geçen din adamlarını, cami kürsülerinde konuşmalar yapan vâiz kılığında sokar ve onlar insanlara ülkenin, dünya Müslümanlarının içinde bulunduğu ümitsiz durumdan, bundan kurtulmak için nelerin yapılması gerektiğinden, bir zamanlar bizim durumumuza benzer dönemleri yaşamış milletlerin hangi enstrümanları kullanarak, hangi iç dinamikleri yeniden ateşlemek suretiyle kurtulduklarından söz ettirir. Yine bu vâizler, karşılarındaki topluluğa insanlarımızı Avrupa uygarlığından geride bırakan yanlış İslâm ve bu yanlışla paralel olarak üretilen yanlış hayat-ilim anlayışından, hurâfelerden, batıl inançlardan

temizlenmiş, gerçek İslâm'dan bahsetmektedirler. Ancak bu sözlü açıklama ve uyarılar sonuç vermeyince, yani bu *ilticâgâh*ından bir cevap alamayınca şair, şikayetin dilini kullanmaya başlamış, kafalarını deve kuşu misâli kuma gömmüş, utanma duygularını kaybetmiş 'diri' dindaş ve milletdaşlarını bu din ve bu vatan/*millet* için kendilerini yok eden İslâm ve vatan şehidi atalarına; babasının da aralarında olduğu artık bu dünyada olmayan İslâm büyüklerine/*atalar ruhu*'na şikayet etmiştir:

“Ey, bu toprakta birer na’ş-ı perişan bırakıp,
Yükselen, mevkib-i ervah! Sakın arza bakıp;
Sanmayın: Şevk-i şehâdetle coşan bir kan var...
Bizde leşten daha hissiz, daha kokmuş can var!
Bakmayın, hem tükürün çehre-i murdarımıza!
Tükürün: Belki biraz duygu gelir ârımıza!
Tükürün cebhe-i lâkaydına Şark’ın, tükürün!” (Ersoy 1986: 199).

“Üç beyinsiz kafanın derdine, üç milyon halk,
Bak nasıl doğranıyor? Kalk baba, kabrinden kalk!
Diriler koşmadı imdadına, bâri sen yetiş...

(...)

Söyle, Meşhed, öpeyim secde edip toprağını:

Yok mudur sende Murad’ın iki üç damla kanı?” (Ersoy 1986: 203, 204).

Ancak, bu adeta feryada benzeyen, kurtuluş için kapı kapı dolaşan, kalabalıkların önüne geçerek onları içinde buldukları gaflet uykusundan uyandırmak için nefesini, idrak ve imânını son kertesine kadar kullanan insan, bunca duyarsızlık, sağırlık, körlük ve ‘yaşayan ölümler’ olma durumu (*millet-i merhume*) karşısında zaman zaman ümitsizliğe kapılmamış da değildir. Söz gelimi, Safahat’ın üçüncü kitabı olan “Hakkın Sesleri”ndeki kimi şiirlerde ve “Gölgeler”in (Yedinci Kitap) “Hüsrân” başlıklı şiirinde yer alan şu dizelerde okur, bir şiiri değil de sanki artık *kurtuluş*’a, İslâm dünyasının mutlu geleceğine kuvvetle inanmış bir adamın bu inancını yitirişini, her fırsatta insanları sakınmaları için uyardığı *ye’s* ve *bedbinlik* tuzağına kendisinin yakalanışını izlemektedir:

“Ben böyle bakıp durmayacaktım dili bağlı,
İslâm’ı uyandırmak için haykıracaktım.
Gür hisli, gür imanlı beyinler coşar ancak,
Ben zaten uzun boylu düşünmekten uzaktım!
Haykır! Kime lakin? Hani sahipleri yurdun?
Ellerdi yatanlar, sağa baktım, sola baktım;
Feryadımı artık boğarak, na’şımı tuttum,

Bin parça edip şi'rime gömdüm de bıraktım.
Seller gibi vadiyi enînim saracakken,
Hiç çağlamadan, gizli inen yaş gibi aktım.
Yoktur elemimden şu sağır kubbede bir iz;
İnler "Safahat"ımdaki hüsrân bile sessiz!" (Ersoy 1986: 447).
"Vefasız yurt! Öz evladın için olsun, vefa yok mu?
Neden kalbin kararmış? Bin ocaktan bir ziya yok mu?
İlâhî, kimsesizlikten bunaldım, âşına yok mu?
Vatansız, hânümansız bir garibim... Mültecâ yok mu?
Bütün yokluk mu her yer? Bâri bir "Yok!" der sadâ yok mu?" (Ersoy 1986: 197).

İltica ettiği her kapıda vurdumduymazlık duvarına çarptığında, yani sesine ses veren bir mültecâ bulamadığında artık dinin gerçek sahiplerine yönelip onları göreve çağırmaktan başka çaresi kalmamıştır. Anlaşıldığı gibi Mehmet Âkif, din ve vatanın selâmeti için müracaat ettiği kapıları belli bir hiyerarşiye göre tespit etmekte, bu sıraya göre onları ziyaret etmekte, dertleri bu sıraya riayetle belli mercilere iletmektedir. Bu hiyerarşi, aşağıdan yukarı, insandan Allah'a doğrudur. Sosyal hayatta nasıl her mercide kullanılacak olan dil beliyse, şair de şiirlerinde seslendiği mevkiye/*gruba* uygun bir dil/*söylem* ve ton belirlemeye özellikle dikkat etmektedir. Söz gelimi Mehmet Âkif, Hz. Muhammed'e iltica ettiği "Pek Hazin Bir Mevlid Gecesi" başlıklı şiirinde, seslendiği kişinin temsil ettiği makama uygun olarak dua tonunu kullanmaktadır.

"Yıllar geçiyor ki, yâ Muhammed,
Aylar bize hep muharrem oldu!
Akşam ne güneşli bir geceydi...
Eyvah, o da leyl-i mâtem oldu!
Âlem bugün üç yüz elli milyon
Mazluma yaman bir âlem oldu:
Çiğnendi harîm-i pâki şer'in;
Namusa yabancı mahrem oldu!
Beyninde öten çanın sesinden
Binlerce minare ebkem oldu.
Allah için, ey Nebiyy-i masum,
İslâm'ı bırakma böyle bîkes,
İslâm'ı bırakma böyle malum." (Ersoy 1986: 231).

Görüldüğü gibi Hz. Muhammed'e dua biçimindeki bu hitabında, ona, İslâm dünyasının içinde bulunduğu durumu, dinin kutsallık taşıyan birtakım sembollerinin şimdi ne hallere düştüğünü söyleyerek rapor etmeye çalışmaktadır.

Son iki dizede ise sanki dinin selâmetini ve Müslümanları, peygamberden daha fazla düşünen biriymiş gibi ondan “Allah için” yardım talep etmektedir. Bu, dışarıdan bakıldığında, bizlere Müslüman edebine pek de yakışmayan bir söylem gibi görünmektedir. Elbette Peygamber, ümmetinin içinde bulunduğu durumu sıradan kullardan daha iyi bilebilecek, görebilecek ve herkesten daha fazla bu durumla ilgilenecek bir yeteneğe/duyarlılığa sahip olmalıdır. Bununla birlikte Âkif’in şiirinde sergilemiş olduğu bu tavrını, uzun yıllar geçmesine rağmen müslümanların hâlâ hayatlarını bir “muharrem” sıkıntısında yaşıyor olmaları gerçeğine ve bunun daha fazla uzaması endişesinden doğan acelecilik ve heyecanına bağlamak gerekir, düşüncesindeyiz. Bu endişeli/buhranlı döneminde sergilediği tavrını Âkif’in “hikmet” konusunu atlayışının bir göstergesi olarak değerlendirmek mümkün gibi görünse bile, tüm bu hata gibi algılanabilecek söyleminin söyleniş maksadı dikkate alındığında ve Âkif’in müslümanların sıkıntısını, esasen Allah’ın dininin sıkıntısı gibi düşündüğü ve bu düşüncesindeki samimiyetine güvenildiğinde, herhalde onu mazur görmek gerekecektir. Onun gibi dini bütün bir Müslüman, muhtemelen, fiil ve sözlerindeki samimiyete kuvvetli bir biçimde inandığından, peygamberle bu şekilde konuşma cesaretini kendinde bulabilmektedir.

Bu yazının arbede kavramı altında asıl üzerinde duracağı ve Âkif’in yardımını talep için iltica ettiği hiyerarşik düzlemdeki en üst ve son makam olan Allah’la konuştuğu, neredeyse ona isyan gibi algılanabilecek şiirlerle, yukarıdaki şiir kıyaslandığında, içerik ve ton itibarıyla bu şiirin oldukça masum durduğu da söylenmelidir.

Bütün hayat ve faaliyetlerini inananların daimî bir Asr-ı Saâdet atmosferi içinde yaşamaları ideali etrafında kurgulayan Mehmet Âkif, bu idealine “Leyla” adını vermiştir. Âkif’in Leyla’sı ile Mecnun’un uğruna canını seve seve vermek istediği Leyla, yüklendikleri anlam ve değer bakımlarından karşılaştırıldıklarında birbirlerine denk kıymetleri haizdirler. O, müşahhas bir varlıkmiş gibi hasbihal ettiği, kendisi ve müslümanlar için ne demek olduğunu “O aydınlıkki sönmek bilmeyen ümmid-i işrâki/“Vücûdundan peşîman, ölmek ister” sandığın Şark’ı,/Füsûnkâr iltimâ’atiyle döndürmüş de şeydâya; / Sürükler, bunca yıllardır, o sevdâdan bu sevdâya.” (Ersoy 1986: 475) dizeleleriyle ifade ettiği “Leyla” başlıklı şiirinde, sözünü/şikayetlerini esasen bu aşkı inananların kalbine koymuş olan’a; yani Allah’a duyurmak ister gibi görüldüğünden, bu şiirini, Allah’ın kapısına bir adım kala, ona bir perde (Leyla perdesi) arkasından söylenmiş cümleler gibi değerlendirmek mümkündür:

“Gel ey Leylâ, gel ey candan yakın cânân, uzaklaşma!
Senin derdinle canlardan geçen Mecnûn’la uğraşma
Düşün: biçârenin en kahraman, en gürbüz evlâdı,
Kimin uğruna kurbandır ki, doğrandıkça doğrandı?”

Şu yüz binlerce sönmüş yurda yangınlar veren kimdi?
Şu milyonlarca öksüz, dul kimin boynundadır şimdi?
Kimin boynundadır serden geçip berdâr olan canlar?
Kimin uğrundadır, Leylâ, o makteller, o zindanlar?
Helâl olsun o kurbanlar, o kanlar, tek sen ey Leylâ,
Görün bir kerecik, ye's etmeden Mecnûn'u istilâ.

Niçin hilkat zemininden henüz yüksekte pervâzın?
Şu topraklarda, şayet, yoksa hiç imkân-ı i'zâzın,
Şafaklar, ferş-i râhın, fecr-i sâdıklar çerâğındır;
Hilâlîm, göklerin kalbinde yer tutmuş otağındır;
Ezanlar nevbetindir: inletir eb'âdı haşyetten;
Cihâzındır âlemler, kubbeler, inmiş meşiyetten;
Cemaatler kölendir. Kâbe'ler haclen.... Gel ey Leylâ,
Gel ey candan yakın cânân ki gâiplerdesin hâlâl!
Bu nâzın elverir, Leylâ, in artık in ki bâlâdan,
Müebbed bir bahar insin şu yanmış yurda, Mevlâ'dan." (Ersoy 1986:
475, 476).

Gerek bir Mevlid gecesi İslâm peygamberine yalvarışlarından, gerekse kişi-
leştirmek suretiyle kendisiyle dertleştiği, sitem tonunda ondan bazı dileklerde
bulunduğu Leyla'dan sonra müslümanların içinde buldukları durumda
hâlen herhangi bir iyileşme göremeyen Âkif, artık müracaat edeceği bir ma-
kam kalmayınca hissettiği sahipsizlik, yalnızlık ve çaresizlik duygusunun etki
ve heyecanıyla, belki öfkesiyle, aracısız ve perdesiz olarak son makam olan
Allah'a; yani dinin gerçek sahibine yönelir. Orhan Okay'ın Âkif'in "asıl sa-
natkâr ve şair mizacını" (Okay 1988: 97, 98) bulabileceğimizi ifade ettiği bu
tarz şiirlerinde şair sitem, isyan ve şikayet gibi karışık duygular içerisinde,
yüksek ve hatta sitemkâr bir ses tonuyla Allah'a şunları söyler:

"Nur istiyoruz... Sen bize yangın veriyorsun!
"Yandık!" diyoruz... Boğmaya kan gönderiyorsun!
(...)
Mâdâm ki ey Adl-i İlâhî yakacaktın...
Yaksaydın a mel'unları... Tuttun bizi yaktın!
Küfrün o fakir elleri âyâtını sildi:
Binlerce cevâmî' yıkılıp hâke serildi!
Kalmışsa eğer bir iki ma'bed, o da mürted:
Göğsündeki haç, küfrüne fetvâ-yı müeyyed!
Dul kaldı kadınlar, babasız kaldı çocuklar,
Bir giryede bin ailenin matemî çağlar!

En kanlı şenâatle kovulmuş vatanından,
Milyonla hayatın yüreğinden gidiyor kan!
İslâm'ı elinden tutacak, kaldıracak yok...
Nâ-hak yere feryâd ediyor: Âcize hak yok!" (Ersoy 1986: 213, 214).

"Ey bunca zamandır bizi te'dib eden Allah;
Ey âlem-i İslâm'ı ezen, inleten Allah!
Bizler ki senin va'd-i İlahine inandık;
Bizler ki bin üç yüz bu kadar yıl seni andık;
Bizler ki beşer bir sürü ma'buda taparken,
Yıktık o yaman şirki, devirdik ebediyyen;
Bizler ki birer hamlede evhâmı bitirdik,
Ma'bedlere ma'bud-ı hakîkiyi getirdik;

(...)

Ömrün daha en canlı, harâretli çağında,
Çalkanmadayız ye's ile hırman batağında!
Kâm aldı cihan, biz yine ferdâlara kaldık...
Artık bize göster ki o ferdâyı: Bunaldık!
Bir emrine ecdâdı da ahfâdı da kurban...
Olmaz mı bu millet daha te'yidine şâyân?
Husran yine bîçârenin âmâlini sardı;
Atisi nigâhında karardıkça karardı.
Balkan'daki yangın daha kül bağlamamışken,
Bir başka cehennem çıkıversin... Bu ne erken! (Ersoy 1986: 301, 302).

İslâm, vatan ve millet aşkını çok iyi bildiğimiz Mehmet Âkif'e değil de bir başkasına ait olsa, isyan ve inkâr gibi okunabilecek bu dizelerin arasında "lâ yüs'el olmasına rağmen" adeta kudretini, varlığını hesaba çekercesine Allah'a bir takım sualler sormaktan kendini alamadığını ortaya koyan dizeler de mevcuttur (Okay 1988: 97, 98):

"Yâ Rab, bu yüreklerdeki ses dinmeyecek mi?
Senden daha bir emr-i sükûn inmeyecek mi?
Her an ediyorsun bizi makhûr-ı celâlin,
Kurban olayım, nerde senin, nerde cemâlin?
Sendense eğer çektiğimiz bunca devâhi,
Kimden kime feryâd edelim, söyle İlahî!
La yüs'ele binlerce sual olsa da kurban,
İnsan bu muammalara dehşetle nigeş-bân.
Bir şahsa esir olmayı bir koskoca millet,
Mekrinle mi, yâ Rab, sanıyor kendine devlet?"

Dünyayı yakıp yıkmaya bir seyf-i teaddî,
Emrinle mi, yâ Rab, ediyor böyle tesaddî?
Zâlimlere kahrın o kadar verdi ki meydan:
“Yok Âdil-i Mutlak” diyecek ye’s ile vicdan!” (Ersoy 1986: 18-20).
“Bin üç yüz otuz beş senedir, arz-ı Hicaz’ın
Ateşli muhitindeki sûzişli niyâzın
Emvâcı hurûş-âver olurken melekûta;
Çan sesleri boğsun da gömülsün mü sükûta?
Sönsün de, İlahî, şu yanan meş’al-i vahdet,
Telsis ile çöksün mü bütün âleme zulmet?
Üç yüz bu kadar milyonu canlandıran iman
Olsun mu beş on sersemih ilhâdına kurban?
Enfâs-ı habîsiyle beş on rûh-ı leîmin,
Solsun mu o parlak yüzü Kur’ân-ı Hakîm’in?
İslâm ayak altında sürünsün mü nihâyet?
Yâ Rab, bu ne hüsrandır, İlahî, bu ne zillet?
Mazlûmu nedir ezmede, ezdirmede mânâ?
Zâlimleri adlin, hani öldürmedi hâlâ!
Câni geziyor dipdiri... Can vermede ma’sûm!
Suç başkasınıdır da niçin başkası mahkûm?
(...)
Yetmez musâb olduğumuz bunca devâhi?
Ağzım kurusun... Yok musun ey adl-i İlahî!” (Ersoy 1986: 213, 214).
“Tecellî etmedin bir kere, Allah’ım, cemâlinle!
Şu üç yüz elli milyon ruhu öldürdün celâlinle!
Oturmuş eğlenirlerken Senin –hâşâ- zevâlinle,
Nedir ilhâdı imhâlin o sâmit infiâlinle?
Nedir İslâm’ı tenkilin bu müsta’cel nekâlinle?” (Ersoy 1986: 193, 194).
“Bizler ki senin ismini dünyaya tanıttık...
Gördükse mükafatını ya Rab, yeter artık!
Çektirmediğin hangi elem, hangi ezâdır?
(...)
Bir yıldız, İlahî! Bu ne zulmet, bu ne zindan?
Hâlâ mı semâmızda geçen leyle-i memdûd?
Hâlâ mı görünmez o seher-pâre-i mev’ûd?” (Ersoy 1986: 301, 302).

Esasında Mehmet Âkîf’in bu sorularını Allah’tan istedikleri, dini ve vatani için Allah’a ettiği bir dua gibi yorumlamak da mümkündür. Bir örnek vermek gerekirse, yukarıda alıntıladığımız “Hâlâ mı görünmez o seher-pâre-i

mev'ûd?" şeklindeki son dize, neden "Allah'ım, bize vaad ettiğin o aydınlığı göster" şeklinde okunmasın ve diğer soru dizeleri de benzer biçimde düşünlümesin? Bizim düşündüğümüzü zaten bir şiirinde şairin kendisi uygulamalı bir biçimde –*sitemlerini dua kılıfında saklayarak*- yapmaktadır:

"(...)

İkinci oldu mu yahu? Nedir bu "salli" sesi?

Evet... İkinci... Gelin bari bir dua edelim!

Kabul eder diyelim... Hakk'a iltica edelim:

Ya Rab, bizi kahretme, helâk eyleme...

-Âmin!

Ta ibret olup kalmayalım âleme...

-Âmin!

Yetmez mi celâlinle göründüklerin artık?

Kurban olayım, biz bu tecelliden usandık!

Bir fecr-i ümid etmeli ferdâları te'min...

Göster bize, ya Rab, o güzel günleri...

-Âmin!

Ferdâlara kaldıksa eğer... Nerde o ferdâ?

Hâlâ mı bu İslâm'ı ezen mâtem-i yeldâ?

Hâlâ mı bu âfâka çöken perde-i hûnîn?

Nârın yetişir... Bekliyoruz nûrunu...

-Âmin!

Müstakbel için sîne-i millette emel yok!

Sensin edecek "var!" diye vicdanları tatmîn.

Çok görme, İlâhi, bize nefhanı...

-Âmin!

Kur'an ayak altında sürünsün mü, İlâhi?

Ayâtının üstünde yürünsün mü İlâhi?

Çöksün mü nihayet yıkılıp koskoca bir din?

Çektirme, İlâhi, bu kadar zilleti...

-Âmin!

Ve'lhamdü lillahi Rabbi'l-âlemîn..." (Ersoy 1986: 295, 296)

Gerçekten, şiirde yer alan "Gelin bâri dua edelim", "Kabul eder diyelim Hakk'a iltica edelim", "Yetmez mi celâlinle göründüklerin artık?", "Kurban olayım biz bu tecelliden usandık!", "Ferdalara kaldıksa eğer... Nerde o ferdâ?", "Hâlâ mı bu İslâm'ı ezen mâtem-i yeldâ?", "Hâlâ mı bu âfâka çöken perde-i hûnîn?" "Nârın yetişir..." gibi dize ve ibârelerde yer alan "bâri, kabul

eder diyelim, yetmez mi, usandık, artık, hâlâ, yetişir” gibi ifadeler, bize bu şiirin sitemlerin dua kılıfında gizlenişi olduğunu düşündürmektedir.

Böyle bir mantık yürüterek Âkif'i özellikle soru ifadeli dizelerinde anlamak mümkün gibi görünse de Allah'ın gücünü, adaletini sorguladığı dizelerinin, onu anlamada okura aynı kolaylığı sağlamadığı açıktır. Bu sebeple biz, hem soru ifadeli olanlarında, hem de diğerlerinde, Mehmet Âkif'in şiirlerini ya Süleyman Uludağ ve Orhan Okay'ın belirttikleri gibi “vecd ve istiğrak”²² halinde söylenmiş sözler olarak; yani tasavvuf edebiyatının bir ifade biçimi olan arbede başlığı altında, ya da Nurettin Topçu'nun ifade ettiği gibi “Allah'ın bizde hareketi” denebilecek bir isyan” (Topçu 1998: 84, 85) şeklinde düşünmenin doğru olacağına inanıyoruz. Başka türlü düşünmek bize imkânsız görünmektedir. Zira Mehmet Âkif, Safahat'ta yer alan pek çok şiirinde ya ima yoluyla yahut da aşağıda vereceğimiz şiirindeki gibi hakkın, mutluluk ve zaferin ancak ve ancak çalışan, gayret eden insanlara ait bir şey olduğunu, aslında dua denilen şeyin de bunlar olduğunu, Allah'ın miskin kula, velev o kul müslüman dahi olsa, yardım etmeyeceğini çok açık bir biçimde ifade eder; çaresizlik ve ye'sten doğan öfke ve heyecanı ne derse desin, vicdan ve imanının sesini bastıramayarak sonunda “Sus ey divâne” demek suretiyle adeta kendini azarlar:

“Sus ey divane! Durmaz kâinatın seyr-i mu'tadı.

Ne sandın? Fitratın ahkâmı hiç dinler mi feryâdı?

Bugün, sen kendi kendinden ümid et ancak imdâdı;

Evet, sen kendi ikdâmınla kaldır git de bîdâdı.

Cihan kânûn-ı sa'yin, bak, nasıl bir hisle münkatı'!

Ne yaptın? “Leyse lil-insani illa mâ-se'â” vardı!...” (Ersoy 1986: 194).

Sonuç

Bilindiği gibi Âkif Paşa'nın “Adem Kasidesi” ve Sadullah Paşa'nın “Ondokuzuncu Asır” başlıklı manzumeleriyle varlığını o sıralar Batı'nın hakim bir düşünme biçimi olan akılcılık ilkesi doğrultusunda kurgulamaya çalıştığını hissettiğimiz yeni edebiyat arayışı, işe Allah, kader ve bunlara bağlı olarak Allah'ın adaleti, kudreti konusunda tartışma kapısını aralayarak başlar. Bu manada, Tanzimat edebiyatının ilk temsilcileri diyeceğimiz Şinasi'nin “Münacât”ı ile Ziya Paşa'nın “Tercî-i Bend”ini de bu aralıktan sızan ışıқта oynayan şiirler olarak değerlendirmek gerekir. Bununla birlikte, hem Şinasi ve hem de Ziya Paşa'nın adı geçen şiirlerinde akılcılıklarına rağmen yine de Allah fikri karşısında kararsız, emniyetsiz bir duruş sergileyen şairlerin varlığı hemen dikkati çekiyor. Söz gelimi Şinasi, bu hâlini “Ya Rab neden bu dehrde her merd-i zû-fünûn-Olmuş belâ-yı akl ile ârâmdan mâsun / Nûr-ı rahmet niye güldürmeye rûy-i siyehim-Tanrı'nın mağfiretinden de büyük mü

günehim / Bî-nihâye keremi âleme şâmil mi değil-Yoksa âlemde kulu âleme dâhil mi değil / Kulunun za'fına nisbet çoğ ise noksanı-Ya anın kahrına gâlib mi değil ihsânı” diyerek, adeta onun iradesini sorgular gibi ifade ettikten hemen sonra, “Ne dedim, tövbeler olsun, bu da bir fi’l-i şerdir” dizesiyle ifşa ederken (Ekiz 1985:76), diğeri, tövbe anlamına gelen “Subhane men tahayyere fî sun’ihi’l-ukûl-Subhane men bikudretihi ya’cüzü’l fuhûl” (Göçgün 1987: 52) beytini, adeta Allah’tan özür dilercesine ikide bir diğer beyitlerinin arasına -bir tür emniyet subabı gibi- konduyverir. Öte yandan, bu örneklerde tasavvufî anlamda bir arbede özelliği de göremeyiz. Şinasi’nin bu tavrının altında yatan sebep konusunda Şerif Aktaş’ın ifade ettiği gerekçe oldukça isabetlidir ve bu gerekçe Ziya Paşa’ya da teşmil edilebilir: “Bu düşünce adamının hareket noktası iman ve ilham değil, akıldır.” (Aktaş 1996: 34). Ahmet Hamdi Tanpınar, Ziya Paşa’nın “Zâlimleri adlin ne zaman hâk edecektir / Mazlumların çıkmadadır göklere âhi” dizeleriyle “Sensin eden idlâl nice ehl-i tarîkı / Sensin eden ihdâ nice gümgeşte-i râhı” dizelerini aslında bir insan kıpırdanışı olarak okumak, bu fikrin arkasında “mes’uliyet” fikrine giden insanı yakalamak gerektiğini söyler (Tanpınar 1982: 323, 324). Aktaş’ın ifade ettiği hususu dikkate almazsak söz gelimi Ziya Paşa’daki mes’uliyet fikrine örnek olabilecek “Zalimleri adlin ne zaman hâk edecektir / Mazlumların çıkmadadır göklere âhi” (Ziya Paşa, “Terkib-i Bend”) dizeleri ile Âkif’in “Câni geziyor dipdiri... Can vermede ma’sûm! / Suç başkasındır da niçin başkası mahkûm?” dizeleri, iki idealist insanın ses tonlarının ve hitap biçimlerinin ne kadar da birbirine benzediğini ortaya koymaktadır. Âkif’in son iltica kapısında din ve vatan için Allah’tan yardım dilerken dillendirdiği unsurlar/*semboller* ve bunları ifade ederken kullandığı dil ile iki vatansever şairimiz olan Namık Kemâl ve Yahya Kemâl’in aşağıdaki parçaları da aynı soydan şairlere işaret etmektedir:

Vaveyla

(...)

Nevha 4

De ki: “ya Rab, bu Hüseyin’indir!

“Şu mübarek Habib-i zi-şanın.

“Şu kefensiz yatan şehidanın

“Kimi Bedr’in, kimi Huneyn’indir.

“Tazelensin mi kanlı yareleri?

“Mey dökülsün mü kabr-i Ashab’a?

“Yakışır mı sanem şu mihraba?

“Haç mı konsun bedel şu mizâba?

“Dininin kalmasın mı bir eseri?

"Adem evladı birtakım canı...

"Senden alsın mı sâr-i şeytânî?" (Ertem 1957: 187).

26 Ağustos 1922

Şu kopan fırtına Türk ordusudur ya Rabbî

Senin uğruna ölen ordu budur ya Rabbî

Ta ki yükselsin ezanlarla mü'eyyed nâmın

Gâlib et çünkü bu son ordusudur İslâm'ın"³ (Beyatlı 1970: 4).

"Arbede", yukarıda da işaret edildiği gibi "vecd, istiğrak" hâlindeyken mutasavvıfın ağzından Allah'a karşı dökülen isyana yakın, imânî mercekten bakıldığında ise akıl dışı diye nitelendirilebilecek sözlerdir. Oysa gerek Şinasi ve gerekse Ziya Paşa'nın şiirlerinde Allah'ın varlığını, adaletini, kaza ve kader gibi konuları kuşkuyla bir biçimde görme eğilimi daha çok Batı kaynaklı akılcı düşünüş biçimiyle, iman'a ilişkin olarak ruhlarına işlemiş olan eski bilgileri arasındaki çatışmalardan; bir de siyasal/toplumsal ya da kişisel plânda maruz kaldıkları birtakım haksız muamelelerden doğmuştur, denebilir. Halbuki, Mehmet Âkif'in arbede kavramı altında ele alınan şiirlerine bakıldığında, bunların çok daha farklı kaygılarla yazıldığı, onun Allah'la cedelleşmelerinin çok farklı konu ve tonlarda ortaya çıktığı görülür. Âkif, bu tarz şiirlerinde Allah'la tartışma, hatta ona sitem etme hakkını yine ondan, yani ilâhî bir kaynaktan alır. Bir başka deyişle O, Allah'la onun dininin selâmeti noktasında tartışmaktadır.

Safahat'ın pek çok yerinde müslümanları ye's batağına düşmemeleri konusunda sıkı sıkı tembihleyen Âkif, şiirlerinde de görüldüğü gibi, zaman zaman bu batağa saplanmaktan kendini kurtaramamıştır. İşte bu anlarında adeta öfkeden kendini kaybeden biri gibi Allah'a sitem eden, hatta güç ve kudretini sorgulayan, dini korumanın asıl ona ait görev olduğunu hatırlatan bir tavır ve ses tonuyla onunla cedelleşebilmiştir. Allah'la tartıştığı, onu eleştirdiği bu tarz şiirleri dolayısıyla, zahire göre hüküm vermekte ısrar eden bazı çevreler, Mehmet Âkif'i eleştirmişlerdir. Oysa bu şiirlerin, tasavvuf şiirindeki arbede terimi altında düşünür ve bu terimin "cezbeli sâliklerin ve galebe hâlindeki bazı sûfilerin Hak ile tartışmaları, çekişmeleri ve kavga etmeleri" anlamına geldiğini, "bir nâz ve samimiyet hâli" (Uludağ 1999: 51, 52) olduğunu hatırlarsak, şairi bu biçimde eleştirmenin insafsızlık olacağını da hemen teslim etmek gerekir. Nurettin Topçu ise Âkif'in 'şiirine adeta sonsuzluğa tırmanacak kadar kuvvet kazandıran' isyanına⁴ tasavvuf terminolojisiyle değil, isyan'ın ahlâkî cephesinden yaklaşır ve zaman zaman "nebilerle velîlerden başlayarak ruh dünyasının bütün kahramanları"nda görülen ve içinde ferdî hiçbir "menfaat, kin ve kibir olmayan" (Topçu 1998: 84, 85) isyan ile şairin isyanı arasında ahlâk açısından benzerlikler bulur. O sebeple de Âkif'i, nebî ve velî duyarlılığına sahip bir soyun mensubu olarak değerlendirir.

Açıklamalar

1. Mehmet Âkif'in sanatından söz eden hemen herkes, onun bu tarz şiirlerini, -onu "manzumeci" diyerek küçümseyenlere de adeta bir cevap/savunma olmak üzere-güçlü lirizmleri bakımından ele alırlar. Vakti şiir/lirizm gerekliliğinden söz edildiğinde hem bunlar hem de Safahat'ta yer alan dua karakterindeki diğer şiirler, şairin, şiirin sesini yakaladığı metinlerdir. (Bkz. Orhan Okay, *Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1988, s. 97, 98). Nurettin Topçu ise Mehmet Âkif'in bu çerçevede yer alan şiirlerini onlardaki lirizmden çok sergilenen ahlâk bakımından ele alarak bu ahlâkı "isyan ahlâkı" başlığı altında değerlendirir. (Nurettin Topçu, *Mehmet Âkif*, Dergâh Yayınları, 2. basım, İstanbul 1998, s. 81, 82). Bunların dışında Âkif'in bu tarz şiirlerini "arbede" başlığı altında düşünen, bir ilahiyat profesörü olan Süleyman Uludağ'dır. (TDVİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 3, İstanbul 1991, s. 347, 348). Ancak, o da bu belirlemeyi sadece bir tespit olarak yapmıştır.
2. Orhan Okay, Âkif'in bu tip şiirlerinin "vecd ve istiğrak" halinde söylenmiş olduklarını belirlemekle beraber bunun "arbede" şeklinde adlandırıldığının altını çizmiyor. Orhan Okay, *Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1988, s. 99.
3. Mehmet Âkif ve Yahya Kemal arasındaki tasavvufi bakımdan var olan benzerlikler konusunda bkz. Mehmet Demirci, *Yahya Kemâl ve Mehmet Âkif'te Tasavvuf*, Akademi Kitabevi, İzmir, 1993.
4. Orhan Okay, Âkif'in bilhassa bu anlatım biçimiyle yazılmış şiirlerinde "lirik bir ifade" bulunduğunu belirtmektedir. Orhan Okay, *Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1988, s. 98.

Kaynakça

- AKTAŞ, Şerif (1996), *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- BEYATLI, Yahya Kemâl (1970), *Eğil Dağlar*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- DEMİRCİ, Mehmet (1993), *Yahya Kemâl ve Mehmet Âkif'te Tasavvuf*, İzmir: Akademi Kitabevi.
- DOĞAN, D. Mehmet (1998), *Câmideki Şair, Mehmed Âkif*, İstanbul: İz Yayınları.
- EKİZ, Osman Nuri (1985), *Şinasi, Hayatı, Sanatı, Eserleri*, İstanbul: Kastaş Yayınları.
- ERSOY, Mehmet Âkif (1986), *Safahat*, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevi.
- GÖÇGÜN, Önder (1987), *Ziya Paşa*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- GÜR, Muhammet (1997), "Mehmet Âkif Ersoy'un Edebiyat Anlayışı", *Vefatının 60. Yılında Mehmet Âkif Sempozyumu Bildirileri*, 30 Aralık 1996, İstanbul : İslam Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı (İSAR).
- KURNAZ, Cemâl – TATÇI, Mustafa (2001), *Türk Edebiyatında Şathiye*, Ankara: Akçağ Yayınları.

- Mehmed Emin Yurdakul'un Eserleri I, Şiirler* (1989), (Haz. Fevziye Abdullah Tansel), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Namık Kemâl'in Şiirleri*, (Haz. Ali Ertem), (1957), İstanbul: İstanbul Kitabevi.
- OKAY, Orhan (1988), *Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (1982), *Ondokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- ULUDAĞ, Süleyman (1991), "Arbede Maddesi" *TDVİA*, (C. 3), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- ULUDAĞ, Süleyman (1999), *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Marifet Yayınları.
- Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II* (1978), 1865-1876 (Haz. M. Kaplan, İ. Enginün, B. Emil), İstanbul: Edebiyat Fakültesi Yayınları.

To Read The Safahats' Rebellion on the Term of the "Arbede"

Dr. Ahmet Cüneyt ISSI*

Abstract: This article tries to argue if some of Mehmet Âkif Ersoy's poems could be examined under the term of the "arbede" (the mystic rebellion) or not. At first, the term of arbede was described and then the poems were diseussed to see if they were related with the arbede. At the end, these poems were compared with some other poets' poems in the westernalisation period in the Turkish literature; like Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemâl and Yahya Kemâl Beyatlı.

Key Words: Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, "arbede", "şathiye", rebellion

---

* Muğla University, Faculty of Science and Letters, Department of Turkish Language and Literature / MUĞLA
issi@mu.edu.tr

Чтение о мятеже в Сафахат под заголовком "Побоище"

Доктор Ахмет Джунейт Ыссы*

Резюме: В статье рассматривается возможность или невозможность оценки некоторых стихотворений в Сафахате Мехмета Акифа под пониманием "побоища". В статье вначале описывается "побоище" имеющее мистическую форму толкования, вслед за этим ведется спор о возможности или невозможности чтения вышеназванных стихотворений Мехмета Акифа в данном контексте. В заключительной части же вкратце говорится о связи стихотворений Мехмета Акифа со стихотворениями Зия Паши, Намыка Кемаля и Яхья Кемаля.

Ключевые Слова: Мехмет Акиф Эрсой, Сафахат, "побоище", "сатира", мятеж

---

* Университет Мула Факультет Естественных Наук Отделение Турецкого Языка и Литературы / Мула
issi@mu.edu.tr

